

De danske mindretalsskoler i Sydslesvig – med særligt henblik på tiden efter 1945

Af Anni Bøgh Hattesen

Indledning

For det danske mindretal i Sydslesvig stod 1995 i jubilæernes tegn. Bl.a. kunne Dansk Skoleforening for Sydslesvig, hvis børnehaver og skoler må siges at være en af hovedhjørnestenene i mindretallets arbejde, den 5. maj 1995 fejre 75-års dagen for sin oprettelse.

Dansk Skoleforening driver i dag 61 børnehaver, 48 hoved- og grundskoler, 4 realskoler samt 1 gymnasium. En af hovedskolerne, Ladelund Ungdomsskole, er indrettet med danske ungdoms- og efterskoler som forbillede. Derudover kan det nævnes, at også dansk højskoletradition er repræsenteret i Sydslesvig, nemlig med Jaruplund Højskole syd for Flensborg.

Gustav Johannsen-Skolens kor 1989. (Flensborg Avis' arkiv).

I det følgende søges træk af den historiske baggrund for skoleforeningens virke belyst, idet også mindretalsskolernes særlige karakteristika skitseres.

1920-1945

Da der efter folkeafstemningen og grænsedragningen i 1920 opstod et dansk mindretal i Sydslesvig, var det naturligt at søge at få etableret et dansk skolevæsen som basis for mindretallets arbejde, og allerede den 5. maj 1920 oprettedes »Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn« med det formål »at fremme dansk Aandskultur og Skoleundervisning«.¹

I henhold til Weimar-forfatningens artikel 113, som lyder:

Die fremdsprachlichen Volksteile des Reiches dürfen weder durch Gesetz noch durch Verwaltung in ihrer freien völkischen Entwicklung gehindert werden, besonders nicht im Gebrauch ihrer Muttersprache im Unterricht, in der inneren Verwaltung oder in der Rechtspflege.

og artikel 146 og 147s almene bestemmelser om det offentlige og private skolevæsen kunne skoleforeningen den 14. oktober 1920 åbne en højere privatskole og den 16. oktober 1920 en dansk kommuneskole (= skole uden eksamensafdeling) i Flensborg, ligesom der i foråret 1921 kunne oprettes en dansk børnehave sammesteds. Udviklingen var i de følgende år præget af, at der ikke fandtes skoleretslige bestemmelser, der specifikt tog sigte på forholdene i det dansk-tyske grænseområde. Derfor havde de lokale myndigheder mulighed for at føre en politik, som gik danske interesser imod, hvad der da også jævnligt skete.

Først med Det prøjsiske Statsministeriums reskript af 13. februar 1926 og senere tillæg hertil af 1929 kunne der oprettes private folkeskoler uden for Flensborg, først i »Kredsene Sydtønder, Flensborg By og Flensborg Land«, derefter i hele Sydslesvig, således at det danske skolevæsen udbyggedes og i 1936 omfattede en kommunal folkeskole i Flensborg, 8 private folkeskoler forskellige steder i landsdelen, en højere privatskole, Duborg-Skolen, samt 5 børnehaver, som alle primært finansieredes fra dansk side gennem statsstøtte (Slesvigsk Udvalg) og private organisationer (Sønderjydsk Skoleforening og Grænseforeningen).²

At den almene politiske udvikling og nazismens fremmarch i Tyskland i 1930-erne også fik indflydelse på det danske mindretals forhold, turde være selvsagt. Selv om Weimar-forfatningens bestemmelser fortsat var gældende og vel også blev overholdt fra officiel side, vidner skoleforeningens årsberetninger om direkte og indirekte chikaner mod det danske arbejde, både i skolen og på andre områder, der varetoget af skoleforeningen (danskundervisning, højskoleophold bl.a.), men samtidig også om tro på arbejdet trods trange kår. F.eks. udtalte skolekonsulent Dr. Andreas Hanssen på skoleforeningens årsmøde i 1938:

Det maa staa klart for det danske Mindretal, at vi ikke blot lever i en urolig Tid, men ogsaa i en Tid, hvor vi uafbrudt maa være vaagne og være rede til at værges os – folkeligt set. Borgfreden er en Fiktion. Vi har i Skoleforeningen mange

eksempler paa, at vor Modstander er paa Færde og søger at drage vore Folk til sig. Over for dette maa vi være klare til at nævne Tingen ved dens rette Navn ... Baggrunden er bestandig for os: vort Folks Arbejde og Liv gennem Aarhundreder her i Slesvig. Og Dansk Skoleforenings Opgave er at være med i dette Arbejde og Liv – være med til at vaage over dets Fremtid (Årsberetning 1937-38:26).

og i 1939:

... selv om vi ikke har Magtens Ret, saa har vi Rettens Magt ... Vi maa vænne os til hernede at tænke langt og sigte højt (Årsberetning 1938-39:39-40).

Krigsårene betød en yderligere skærpelse af mindretallets livsvilkår. Oprettelsen af skoler var fortsat stagneret. Udadtil talte statistikkerne deres tydelige sprog med gradvis nedgang i elevtal i skoler og børnehaver. Indadtil søgtes skolernes og børnehavernes pædagogiske virke og hverdag opretholdt. En formulering som »Aaret gik sin vante gang« med fremhævelse af hverdagens små positive træk kan næsten siges at være et ledemotiv i årsberetningerne 1940-45 ved siden af meldinger om krigens hårde realiteter: indkaldelser, lærerhustruer, der vikarierer for deres mænd, faldne, døde. Med skolekonsulent Bernhard Hansens ord:

Døde og savnede, lemlæstede og saarede er blevet store Tal i vore smaa Tals Tale ... Ind i alt dette og meget mere skal Skolelivet gaa sin Gang; thi selv om Sindene belastes aldrig saa haardt, skal Livet leves ... et Liv, der kan udledes af vore Tal af dem, der lever efter Statistikkens Lære, eller som kan søges i Beretningen om Dagen og Vejen, men som rettelig bør kendes i Aarsskriftets Tro paa, at over Tallene og Dagen er der noget, der er stærkere og rigere, Troen paa Menneskeandens: B l i v ! (Årsberetning 1942-43:83).

1945-1955

Afslutningen af 2. verdenskrig betød for det danske mindretal på den ene side vækst og fremgang, på den anden side kamp for eksistensberettigelse og officiel anerkendelse. Skoleforeningens årsberetning 1944-45 illustrerer på forskellig vis overgangen fra krig til fred. Den indledes med Bernhard Hansens tale den 9. maj 1945 »Og Freden kom omsider«, hvori det bl.a. hedder: »Vi glæder os over en Verden i snarlig Fred...« (p. 5). Derimod er den egentlige beretning stadig præget af krigens gru, og det forløbne år sammenlignes med »Hundevagten i Storm«. Grosserer Cornelius Hansens jubilæumstale den 5. maj 1945 slutter med ordene:

Den nuværende 25-Aarsdag er præget af de store uerstattelige Tab, vi har lidt ... Men Livsmodet er fremdeles til Stede, og Kærligheden til vort gamle Fædreland og Troen paa en god Fremtid for vor Sag er stadig, ikke mindst blandt de unge, fast og urokkelig (Årsberetning 1944-45:14).

Forholdene var primitive i de første år efter 2. verdenskrig. (Dansk Skoleforenings arkiv).

I Bernhard Hansens afsluttende bemærkninger: »Aaret. Krigens sidste Fredens første« (ibid. 75 ff.) findes en slags statusopgørelse over situationen: I løbet af 5 måneder er skolernes elevtal vokset fra 433 til 1594, samtidig med at der foreligger anmodning om oprettelse af nye skoler »fra alle Egne af Sydslesvig«.

Skønt den eksplosive tilgang fortsatte (1948: omkring 14.000 elever), var det at eksistere som mindretal og drive dansk skolevirksomhed i efterkrigstidens Slesvig-Holsten ikke uproblematisk. Da de danske skoler – som alle skoler i Tyskland – blev lukket umiddelbart efter kapitulationen, lykkedes det alligevel hurtigt at få dem re-etableret, idet skoleforeningen den 13.10.1945 gennem en skrivelse fra militærregeringen, »Subject: – EDUCATION CONTROL – 312/Edn/566/13 Danish Schools«, så at sige fik en slags »fribrev«, der dannede det retslige grundlag for fortsættelsen af det danske skolearbejde.³

I løbet af første halvdel af 1946 opnåede skoleforeningen godkendelse af 37 skoler, hvorefter det en tidlang ikke var muligt at få nye skoler godkendt. Forholdet mellem den i 1946 etablerede landsregering i Kiel og det danske mindretal, der som følge af den store tilslutning nu var at betragte som en mulig politisk magtfaktor, var fra starten af spændt. Da skoleforeningen og landsregeringen, der åbenbart under indtryk af situationen i Nordslesvig ønskede at behandle det danske mindretal ud fra

en form for gensidighedsprincip (Andresen 1970: 9), ikke kunne nå til enighed om skolearbejdet i Sydslesvig, bad parterne englænderne om at udarbejde et kompromis, som resulterede i det, Bernhard Hansen kalder »en bedrøvelig Frugt af det genvundne Demokrati« (Årsberetning 1947-48: 9), nemlig skoleforordningen af 1. august 1947,⁴ der overtoges af landsregeringen som »Erlass«, hvorved skoleforeningen samtidig kom under tysk styre.

Cirkulæret indeholdt bl.a. bestemmelser om

- hvem der kan gå i de danske såkaldte »SSF-skoler« (artikel 1, § 1-2), hvilket implicerer en indirekte sindelagskontrol, som ikke fandtes i 1929-forordningerne
- at de danske kommunale skoler skal omdannes til private
- at tilsynet med SSF-skolerne sker ud fra »de samme Grundsætninger, der er fastlagt af det danske Undervisningsministerium for de tysksprogede Skoler i Nord-slesvig« (art. IV, § 9).
- at retten til at afholde statsanerkendte eksaminer indtil videre ikke kan tildeles de danske skoler i Sydslesvig.

Cirkulæret af 1947 var vel til at leve med, uden at være ideelt. Sådan kunne i hvert fald Bernhard Hansens afsluttende metaforiske bemærkninger i Årsberetningen 1947-48 tolkes:

Melencolia? Baade og. Men ikke hende, der segner under Mismodet. Hende, der tænker efter og overvejer. Hende, der stiller krav til sig selv, men ogsaa skuer mod Lyset. Hende, hos hvem Stoffet og Livsværdierne arbejder sammen (p. 99).

Imidlertid afløstes skoleforordningen af 1947 i 1950 af »Regelung des Schulwesens der dänischen Minderheit. Amtsblatt für Schleswig-Holstein, Nr. 12, 25. März 1950«, det skolecirkulære, der sammen med den tyske grundlovs artikel 7 og artikel 5 og 6 i »Landessatzung für Schleswig-Holstein« 1949 fremover skulle danne grundlaget for det danske skolevæsen i Sydslesvig.⁵

Væsentligt er

- at skoleforeningen i hele Sydslesvig får tilladelse til at oprette »private folkeskoler med dansk undervisningssprog (private folkeskoler for det danske mindretal),« som »i sine mål og indretninger ikke må stå tilbage for de offentlige skoler« (art. I og IV.1).
- at sindelagskontrollen ophæves: »Ved mindretal i artikel I's ånd forstås de tyske statsborgere, der bekender sig til det. Bekendelsen til mindretallet må af myndighederne hverken efterprøves eller bestrides« (art. II).
- at der fastsættes et landstilskud årligt på »indtil 80% af de løbende personlige og saglige omkostninger«, baseret på det beløb, der årligt i gennemsnit anvendes til en elev i den offentlige folkeskole i Slesvig-Holsten (art. X).
- at danske skoler, hvis mål går ud over folkeskolen, er underlagt samme bestemmelser som privatskoler i almindelighed (art. XI).

Dette må betragtes som en milepæl i organiseringen og udbygningen af det danske skolevæsen, hvis elevtal i 1950 lå på 13.239 elever, fordelt på 80 skoler. Uafklaret var dog stadigvæk spørgsmålet om tysk anerkendelse af danske eksamensskolers prøver.

Selv om der i perioden 1920-45 havde været lovhjemmel for at opnå ret til at afholde tyskanerkendte eksaminer, ønskede mindretallet ikke at benytte sig heraf. Dels skulle Duborg-Skolens »Maal og Ydeevne ... ligge paa Linie med en dansk Realskoles« (Hansen 1945:49), dels ville en tysk anerkendelse sikkert have medført en – uønsket – tilpasning af læseplanerne til den tyske mellemskoles og et – ligeledes uønsket – tysk tilsyn. Skolerne forblev altså »rent« danske, med en eksamen fra Duborg-Skolen, der ca. svarede til en dansk præliminæreksamen.

Efter 1945 oprettedes der flere steder i Sydslesvig mellemskoleafdelinger, hvis struktur – inklusive Duborg-Skolens – fra 1948 var baseret på den danske 1937-lovs intentioner (5-årig grundskole, 4-årig mellemskole, en realklasse). Med det stigende antal mellemskoler (i 50'erne 11 afdelinger) gjorde ønsket om et dansk gymnasium sig efterhånden gældende. Da det ikke umiddelbart kunne realiseres, oprettede nogle Duborg-lærere i 1948 »Duborg-lærernes private studenterkursus«. Det finansieredes af lærerne selv ved, at de læste gratis timer, og af Grænseforeningen. Dets struk-

Duborg-Skolen i Flensborg. (Flensborg Avis' arkiv).

Duborg-Skolens festsal. (Dansk Skoleforenings arkiv).

tur var tilpasset dansk skolestruktur, men dets eksaminer havde ikke retsgyldighed i Tyskland.⁶ Forsøg på at få Duborg-kursisternes eksamen anerkendt som adgangsgivende til tyske universiteter afvistes med den begrundelse, at skolen ikke var underlagt tysk tilsyn, strukturmæssigt ikke svarede til det højere tyske skolevæsen, og endvidere har det sikkert ikke været uvæsentligt, at Danmark endnu ikke anerkendte eksaminer fra de tyske skoler i Nordslesvig. Gensidighedsprincippet gør sig endnu engang gældende.

Løsningen på skoleproblemerne både i Nord- og Sydslesvig kom med »Bonn-København-Erklæringerne«, en slags følgevirkning af Vesttysklands optagelse i NATO, hvis hovedformål var at »fremme det fredelige samliv på begge sider af grænsen« (Andresen 1970:14). Efter en orienterende samtale mellem undervisningsministeriet i Kiel og Sydslesvigsk Forening i juni 1955 og de afgørende forhandlinger i december samme år om de danske skolers tilnærmelse til det tyske skolesystem, som varetoges af skoleforeningen, blev resultatet accept af en 4-årig grundskole, en 6-årig realskole og et 9-årigt gymnasium, med andre ord den i Slesvig-Holsten gældende skolestruktur. Efter at der var opnået enighed om tekniske spørgsmål samt om læseplaner, hvor der gentagne gange under forhandlingerne blev understreget

at vore Skoler ved den nødvendige Tilpasning ikke paa nogen Maade maatte ofre noget af deres danske Karakter,... (Årsberetning 1955-56:9)

begyndte undervisningen efter denne ordning fra påske 1956. Herefter blev tyskerkendt realeksamen første gang aflagt 1958, og studentereksamen fra Duborg-Skolen 1958.⁷

Dermed var de danske skolars kamp for anerkendelse og eksistens i princippet ført til ende. Som henholdsvis chefredaktør L.P. Christensen og skoledirektør Bernhard Hansen udtrykker det:

Vi har nu Frihed ogsaa til at oprette og drive gode danske Skoler, en Frihed, som Sydslesvigs Danske har sukket efter i Aartier (Årsberetning 1956-57:14).

og

*Dermed har vort Skolevæsen faaet Mulighed for at uddanne officielt tysk-aner-
kendte danske Studenter og Realister. Et Ønske, der i lang Tid havde levet i store
Forældrekredse, var dermed blevet opfyldt (Årsberetning 1957-58:12).*

Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at der var delte meninger om det opnåede resultat. For nogle var det en praktisk-pragmatisk kompromis-løsning, for andre betød det, at man havde opgivet sit danske ståsted, »strøget fanen« og accepteret en »fortyskning« (Årsberetning 1955-56:24), synspunkter, der med variationer vedbliver at afspejle sig i sindelagsdebatten fremover. Hvorom alting er, var skoleforeningens virke med anerkendelsen konsolideret, og rammerne for de danske skoler, som de fremtræder i dag, afstukket. Nemlig i form af statsligt anerkendte danske privatskoler (»Ersatzschulen«),⁸ der med hensyn til struktur, faglige krav og lærere er underlagt samme retningslinier og tilsyn som de offentlige skoler i Slesvig-Holsten.

I det følgende søges udviklingen fra 1955 til 1995 skitseret, med udgangspunkt i nogle centrale aspekter, som også giver et indtryk af situationen i nutidens danske skoler i Sydslesvig.

1955-1995

Elevtal

Trods den optimisme, ovenanførte citater giver udtryk for, var alle problemer ikke løst og alle hindringer ikke ryddet af vejen. For da de retslige formaliteter var afklaret, og der kunne skabes acceptable og hensigtsmæssige fysiske rammer for det daglige arbejde,⁹ meldte den »tunge Hverdag« sig i form af faldende elevtal i skolerne (Årsberetning 1957-58:17). I hvor høj grad der er tale om »nervus rerum«, fremgår med al mulig tydelighed af skoleforeningens årsberetninger, hvor stemningen til en vis grad svinger mellem krise og håb, som det f.eks. fremgår af Bernhard Hansens sidste årsberetning, hvor han også kommer ind på antidansk politisk udnyttelse af disse forhold:

Målt med tal var året altså ingen god høst, målt med skolelivet selv venter vi med status en rum tid. Skolernes mølle maler langsomt. Vi mødes igen om 20-30 år (Årsberetning 1959-60:66).

*Danske skoler og
børnehaver i
Sydslesvig.*

År	Skoler	Elevtal	Børnehaver	Antal børn
1950	80	13.239	13	446
1960	82	4.633	34	996
1970	65	4.792	56	1.961
1981	54	6.154	63	1.587
1982	55	6.033	63	1.678
1983	55	5.842	63	1.700
1984	54	5.680	63	1.700
1985	54	5.417	63	1.841

Bernhard Hansens intuition synes at have holdt stik: De laveste elevtal var at finde i 1965 (3.920 elever), herefter var der frem til 1980 tale om en jævn stigning (i 1970-erne var der mellem 5.000 og 6.000 elever), som stabiliserede sig omkring 1985, idet elevtallet fra da af har ligget på ca. 5.200 elever pr. år. Tilgangen til børnehaverne udviste i samme tidsrum en jævn stigning frem til 1970, hvorefter børnetallet pr. år har ligget på ca. 2.000. I september 1995 var tallene: 61 børnehaver med 2.024 børn og 53 skoler med 5.571 elever (Årsberetning 1994-95:25). Der kan naturligvis gives mange forklaringer på ovenstående – af praktisk, materiel og idealistisk art – men det ville gå ud over de givne rammer at gå ind i en diskussion af dette. Måske taler den stabilisering, der har fundet sted for, at ovennævnte tal er udtryk for det danske mindretals naturlige andel af befolkningsunderlaget i Sydslesvig, alle forældre- og elevkategorier taget i betragtning.¹⁰

Finansiering

Med skolecirkulæret af 1950 blev der som omtalt sikret skoleforeningen et årligt tilskud fra landsregeringen i Kiel på indtil 80% af omkostningerne pr. elev, exclusive tilskud til bygge- og anlægsarbejder samt transport.

Da skoleforeningen driver relativt mange små skoler spredt ud over et større område, dækker et sådant tilskud kun en vis del af de faktiske udgifter pro elev, og de øvrige udgifter er fra 1920 (cf. ovenfor) forsat blevet bestridt fra dansk side.

Gennem årene har Dansk Skoleforening stædigt kæmpet for sin ret til politisk, økonomisk og kulturel ligestilling med flertalsbefolkningen, og i samarbejde med Sydslesvigsk Vælgerforening og tidligere landdagsmand Karl Otto Meyer er det lykkedes at få tilskuddene gradvis forhøjet, således at de i dag udgør 100%. Herom hedder det i Årsberetningen for 1986-87:

Ved vurdering af dette tilskud (= 100%) ... må man huske at der er flere grunde til, at et mindretals skolevæsen må blive forholdsvis dyrt. De store geografiske afstande bevirker, at der er store udgifter til elevkørsel ... Det er også for et mindretals skolevæsen nødvendigt at opretholde en række mindre skoler, hvor en sammenlægning ud fra en snæver økonomisk betragtning måske kunne komme på tale. Det skal også understreges, at det koster penge at drive en skole,

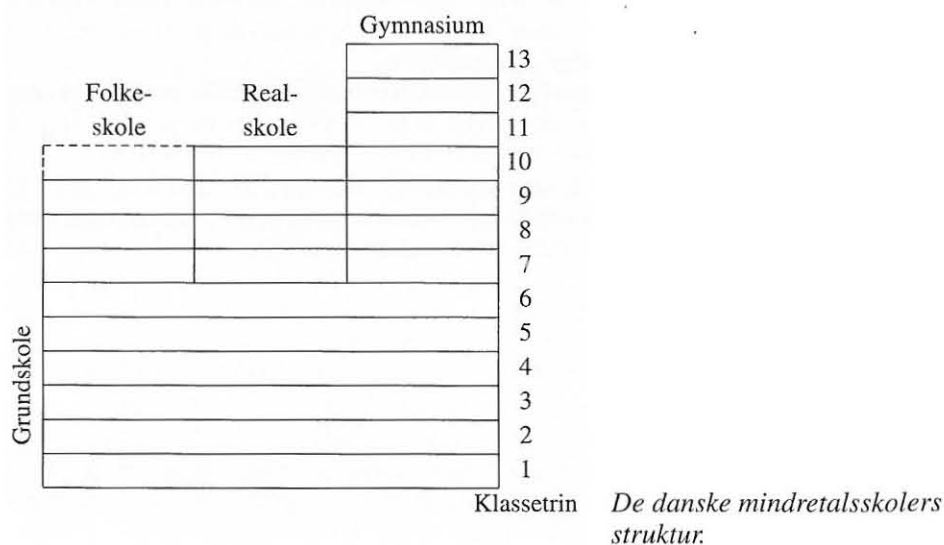
hvor der skal være plads på timeplanen til i al fald to sprog, dansk og tysk, som eleverne skal lære at beherske. Man kan glæde sig over, at der fortsat hos danske bevilgende myndigheder er forståelse for disse synspunkter, og det hænder da også, at man syd for grænsen kan møde forståelse for disse forhold (p. 19-20).

Med andre ord: Trods forbedrede forhold, også med hensyn til tilskud til transport og anlægsarbejder, er fortsatte tilskud fra Danmark af essentiel betydning for skoleforeningens drift – ikke mindst i en tid med konjunktursvingninger og spareforanstaltninger, som det også fremgår af Årsberetningen 1994-95.

Skolestruktur

Mens de danske skolars opbygning indtil 1955 var præget af dansk tradition med mellemskolen som en organisk del af folkeskolen og realklasse og gymnasium som en direkte fortsættelse af mellemskolen, betød overgangen til den slesvig-holstenske skolestruktur, at der efter den 4-årige grundskole skete en skarp tredeling i folkeskole (=hovedskole), realskole og gymnasium.

Udover, at det var i modstrid med den skolepolitiske og pædagogiske udvikling, der samtidig fandt sted i Danmark,¹¹ gav denne ordning også nogle rent praktiske problemer, idet en del elever i eksamensskolerne fik en uforholdsmæssig lang skolevej fra 10-års alderen. Med dette som begrundelse lykkedes det i løbet af 1970-erne, efter at der i Slesvig-Holsten ved henholdsvis folke-, realskole og gymnasium var blevet indført et såkaldt mellemtrin (=Orientierungsstufe) i 5. og 6. klasse, først at få gennemført et fælles mellemtrin og senere en udelt 6-årig grundskole (=schulform-unabhängige Orientierungsstufe).

Det havde desuden den fordel, at

den skarpe deling af eleverne er mildnet lidt, hvilket set med danske øjne må betragtes som et fremskridt (Årsberetning 1970-71:14)

Den 3-delte struktur er stadigvæk gældende. Dog er der fra skoleåret 1995 indført en fællesskole (=integrierte Gesamtschule) i Egernförde, hvad der blev muligt med revisionen af den slesvigholstenske skolelov i 1990.¹²

Hvad organisationen af undervisningen angår, er de enkelte skoleformer underlagt samme retningslinier som den offentlige skole. Som ved andre gymnasier i Slesvig-Holsten indførtes således i 1975 valggymnasiet (med kursusdeling fra 1. g.) ved Duborg-Skolen. Ligeledes gælder også den nye gymnasiereform fra 1995 (= Oberstufenverordnung), hvorefter kursusdelingen udskydes til 2. g., for Duborg-Skolens rammeplaner.

Vedtægter og målsætning

En sammenligning af skoleforeningens love og vedtægter fra 1920 til 1995 viser naturligvis, at disse gennem årene har været underkastet forskellige ændringer og justeringer.¹³ Desuden fremgår det helt klart, at den overordnede målsætning i de forskellige udformninger betoner det nationale tilhørsforhold.

Al begyndelse er svær – og sjov. Gottorp-Skolen i Slesvig 1981. (Flensborg Avis' arkiv).

I de nyligt reviderede vedtægter fra 1995 hedder det i § 3 (1) om foreningens formål:

Foreningens opgave er at drive dansk pædagogisk virksomhed for det danske mindretal i Sydslesvig og de med mindretallet samarbejdende frisere.

næsten samme ordlyd som i vedtægterne fra 1969.

Indtil 1992 blev denne formålsformulering ikke uddybet inden for vedtægternes ramme, men udelukkende i de indledende bemærkninger til læseplanerne. Derefter inddrages præciseringen af målsætningen direkte i vedtægterne på følgende vis:

Foreningens virksomhed er en del af det danske folkeliv i Sydslesvig, og dens børnehaver og skoler tjener den danske befolkningsdel. Skolerne og børnehaverne skal føre eleverne og børnene ind i dansk sprog og kultur, og det er skolens sigte at fremme elevernes bevidsthed om samhørighed med den danske folkehed i Sydslesvig og med det danske folk. Samtidig har skolen den opgave at dygtiggøre eleverne til at leve og virke i det tyske samfund (Vedtægter 1995 § 3 (3))

Dermed er den dobbeltsidige målsætning slået fast, og dens forudsætninger præciseret. Det væsentlige er og bliver at formidle dansk sprog og kultur under behørig hensyntagen til det omgivende samfund, hvilket da også går som en rød tråd gennem skoleforeningens årsberetninger. I dagligdagens debat kommer det med jævne mellemrum til udtryk i den lidt fortærskede sydslesvigske devise: »så dansk som muligt, så tysk som nødvendigt«, uden at der dermed er enighed om, hvad der er muligt og hvad der er nødvendigt!¹⁴

Ud over i den daglige undervisning gør tilknytningen til dansk tradition sig også gældende i skoleforeningens øvrige pædagogiske virke, f.eks. tale-høreundervisning, oprettelse af skolecentral, stillinger som pædagogiske konsulenter og skolevejledere, samt i skoleforeningens organisatoriske opbygning.

Læseplaner og sprogfordeling

De danske mindretalsskolars læseplaner- og time-/fagfordelinger er så at sige tostrengede. De skal på den ene side kunne honorere de krav, der stilles til den offentlige skole i Slesvig-Holsten, på den anden side skal de kunne formidle et indhold, der svarer til danske skolars, således som det fremgår af forskellige kommentarer til læseplansarbejdet i Sydslesvig:

Ved de forestående ændringer (= af læseplanerne) skal der desuden tages højde for den udvikling, som har fundet sted nord og syd for grænsen, siden de nu gældende læseplaner blev udarbejdet, og for de erfaringer, som samtidig er indhøstet i Sydslesvig (Årsberetning 1975-76:71 ff.).

eller:

Gottorp-Skolen i Slesvig 1990. (Flensborg Avis' arkiv).

En mere omfattende læseplansrevision bør afvente det læseplansarbejde, som for tiden udføres for de offentlige skolevæsener både nord og syd for grænsen (Årsberetning 1992-93:25)

Det vil her ikke være muligt at gå ind på de forskellige skoleformers og fags læseplaner:¹⁵ men da fagene dansk og tysk ud fra den givne sammenhæng har en særlig status

Dansk er fortsat vore eksamensskolers fane ... Tysk får naturligvis sin solide plads i vor undervisning (Årsberetning 1955-56:70).

skal dette forhold kort belyses.

Dansk og tysk

Ved de danske skoler i Sydslesvig er dansk ud fra det overordnede formål helt naturligt undervisningssprog i alle fag undtagen tysk. Som følge af den dobbelte målsætning er dansk og tysk samtidig ligestillede som sprogfag. De er begge hovedfag med undervisning på modersmålslignende niveau.

Der stilles samme krav til elevernes kunnen i fagene som i den offentlige skole i henholdsvis Danmark og Slesvig-Holsten, og eksaminer fra de danske skoler i Sydslesvig er godkendt i både Danmark og Tyskland. Det kan derfor virke som en

diskrepans, at tysk udelukkende tilgodeses i tysktimerne både som fag og instrumentalsprog.

Som konsekvens af ovenstående må det på den ene side være berettiget at hævde, at de danske skoler ikke er neutrale sprogskoler eller tosprogethedsskoler, men at det på den anden side, selv om der er tale om sindelagsskoler, hører med til målsætningen, at eleverne i sidste instans forlader skolerne som tosprogede. Dette er hidtil sket ved en slags »sprogbad« i dansk, hvorved tysk nok har ført en lidt isoleret tilværelse. Som følge af de i dag givne forudsætninger hos børnehavebørn og skoleelever har der i de senere år været tendenser til at søge nye veje inden for fagene dansk og tysk – ikke for at afvige fra sindelagsskoleidealet og lade tysk vinde frem på bekostning af dansk, men for at udnytte indlæringsmæssige og faglige ressourcer til fordel for begge sprog og kulturer.

At disse initiativer med mellemrum har kunnet udløse en debat med både saglige og følelsesladede argumenter, må ses som udtryk for, at det her ikke blot drejer sig om sprogfag, men også om holdning, sindelag og identitet.¹⁶

Afsluttende bemærkninger

Politisk betød perioden 1955 til 1995 i det dansk-tyske grænseområde – med Lorenz Rerups ord – en udvikling fra »grænsekamp til fredelig sameksistens«.¹⁷ Det kan vel indirekte være en konsekvens af Europa-tankens, hvortil det dog skal bemærkes, at

Danmarks indtræden i fællesmarkedet for det danske mindretal snarere har betydet en bevidstgørelse om egne rødder end tilpasning.

For mindretalsskolernes vedkommende kan der siges at være tale om en overgang fra en kaotisk præget nybegyndelse til et veludbygget skolevæsen, som i tilknytning til det primære arbejde i børnehaver og skoler har kunnet etablere tidssvarende pædagogiske institutioner – så vidt muligt efter dansk mønster – og videreføre aktiviteter til opretholdelse af kontakten med Danmark (f.eks. ferierejser, lejrskoler, skoleophold).¹⁸

De danske mindretalsskolars fremtid er afhængig af mange faktorer, heriblandt også samfundsmæssige udfordringer og økonomiske forhold. Men først og fremmest er det af vital betydning at videreudvikle de givne pædagogiske muligheder gennem en bevidst sprog- og skolepolitik, som både tager hensyn til det omgivende samfunds krav og til mindretallets egne idealer. Under alle omstændigheder vedbliver arbejdet i børnehaver og skoler at høre til mindretallets livsnerve og være afgørende for, om det danske mindretal i Sydslesvig kan hævde sin sproglige og kulturelle integritet i fremtidens Europa.

Noter

1. Skoleforeningens navn er i dag »Dansk Skoleforening for Sydslesvig«. Der går ikke ind på de mindre ændringer af navnet, der i årenes løb har fundet sted, ej heller på overgangen fra »G.m.b.H.« (= Gesellschaft mit beschränkter Haftung) til »e.V.« (= eingetragener Verein), ligesom der ikke gøres rede for skoleforeningens overtagelse af Ejderindsamlingens skoler og børnehaver, cf. bl.a. Årsberetning 1968-69.
2. Cf. Bernhard Hansen: »I Fædres Spor«, p. 157 ff.
3. En udførlig redegørelse for disse forhold findes i Andresen 1970:20 ff. og i Årsberetning 1945-47:60-97.
4. Dokumentation findes i de under note 3 nævnte kilder.
5. Der kan også her henvises til Andresen 1970 samt til Årsberetning 1949-50:56-69.
6. Andresen 1970:10 ff. og Grenzfriedenshefte 3, 1956:27 ff.
7. Andresen 1970 samt Årsberetninger 1954-55 og 1955-56.
8. Der findes i Slesvig-Holsten ikke en specifik privatskolelov. Bestemmelserne for private skoler er indeholdt i loven om offentlige skoler. Om »Ersatzschulen« hedder det: »Mit der Anerkennung erhält die Ersatzschule das Recht, Prüfungen abzuhalten und Zeugnisse zu erteilen, die dieselbe Berechtigung verleihen wie die der öffentlichen Schule«.
9. Med hensyn til den tekniske forvaltning og det omfattende bygge- og anlægsarbejde, der har fundet sted efter 1955, kan der her kun henvises til skoleforeningens årsberetninger.
10. Medlemskab af skoleforeningen er en forudsætning for at have børn i danske børnehaver og skoler. »Enhver, der tilslutter sig foreningens formål, kan være medlem af foreningen« (Vedtægter 1995 §7), sagt med det bevingede ord: »Minderheit ist, wer will«. Det betyder, at ikke blot mindretallets »egne« børn, men også børn af tyske forældre, der sympatiserer med mindretallet på den ene eller anden måde, optages i de danske børnehaver og skoler, hvad der af nogle opfattes som en »udvanding« af mindretalsideen.
11. De købstadsskoler, der var fortsat med en tillempet mellemskoleeksamen efter dansk mønster måtte tilpasses slesvig-holstenske forhold, da 1958-loven trådte i kraft i Danmark. Udførligere redegørelser for skolestrukturen og dermed forbundne problemer findes bl.a. i Årsberetningen 1954-55:23 ff, 1955-56:22 ff, 1957-58:33 ff og 1958-59:14 ff.
12. Med den nye skolelov af 1990 har Slesvig-Holsten fået en fjerde offentlig skoleform, nemlig »Gesamtschule«, som i store træk svarer til den udelte enhedsskole. Bortset fra fællesskolen har den foreløbig ikke fået konsekvenser for de danske skoler, bl.a. med den begrundelse, at det ville betyde lukning af de fleste små skoler, cf. Årsberetning 1994-95:30-31.
13. Skoleforeningens love og vedtægter er blevet revideret i 1948, 1969, 1975, 1992 og 1995. Af praktiske grunde er der kun taget hensyn til selve formålsformuleringerne.

14. Meget sigende er i denne sammenhæng skoledirektør Thorup Nielsens tolkning af dobbeltsidigheden i Årsberetningen 1960-61:
 Vi kender Sydslesvig tilstrækkeligt til at vide, at dagen i morgen ikke bliver som dagen i går. Dog er nu som før opgaven for grænselandets skole dobbeltsidig. Med rette kræves det af os, at vi i vore skoler lægger vor undervisning således til rette, at vore elever får et solidt grundlag for at blive dygtige borgere i dette land, så at de kan klare sig i konkurrencen ... og vi må fortsat være på vagt for at holde den faglige standard. Men ved siden af denne opgave må vor skole også gøre sin del for at skabe det, man har kaldt den danske hverdag i Sydslesvig. Vi er her for at bidrage til, at vore elever får del i dansk kultur, tilegner sig dansk væremåde. Vejen til dansk kultur går over det danske sprog. Til dansk væremåde hører også demokratisk livsform byggende på den nordiske opfattelse af demokrati. Også i den lille verden, som udgør den danske skole i Sydslesvig, må demokratiet praktiseres (p. 21).
 15. En udførlig behandling af læseplansproblematikken findes i Pæd Nyt, marts 1994.
 16. Det vil her ikke være muligt at gå ind på den sprog- og identitetsdebat, som med jævne mellemrum gør sig gældende i de lokale medier. Pæd Nyt, marts 1996, belyser dette aspekt ud fra forskellige pædagogers subjektive erfaringer.
 17. Forholdene i det dansk-tyske grænseområde betegnes i dag ofte som »Modellfall für Europa«. I den nye slesvig-holstenske »Landessatzung« fra 1990 er der endog tale om beskyttelse af mindretal: »Die kulturelle Eigenständigkeit und die politische Mitwirkung nationaler Minderheiten und Volksgruppen stehen unter dem Schutz des Landes, der Gemeinden und Gemeindeverbände. Die nationale dänische Minderheit und die friesische Volksgruppe haben Anspruch auf Schutz und Förderung« (§5.2).
 18. Efterfølgende bilag giver en oversigt over skoleforeningens organisation og institutioner.
 Skoleforeningens ledere 1920-1995:
 Skolekonsulent, Dr. Andreas Hanssen 1920-1940
 Skolekonsulent, senere skoledirektør Bernhard Hansen 1940-1961
 Skoledirektør Chr. Thorup Nielsen 1961-1989
 Skoledirektør Hans Andresen 1989.
- Anmærkninger
1. Ved kildeangivelser er »Dansk Skoleforening for Sydslesvig, Årsberetning« forkortet til Årsberetning.
 2. Kursiv og spærrede typer er markeret med understregning.
- Litteraturliste
- Andresen, Hans (1970): *Sydslesvigs danske skole – retslig og politisk*. Særtryk af: Dansk Skoleforening for Sydslesvig, 1920 – 5. maj – 1970, Flensborg 1970.
- Brøndsted, G.K. (red.) (1955-56): *Sydslesvig i dag. Den store Sydslesvig-Haandbog 1945-55*, National-Forlaget, København.
- Dansk Lærerforening i Sydslesvig (udg.) (1994): *Læseplaner – hos os – i Danmark og i Slesvig-Holsten*, Flensborg.
- Dansk Lærerforening i Sydslesvig (udg.) (1996): *Temanummer om tosprogethed*, Flensborg.
- Dansk Skoleforening for Sydslesvig (udg.) (1925-1995): *Årsberetninger, Nr. 1-71*, Flensborg.
- Duborg-Skolen (udg.) (1995): *Duborg-Skolen, 1920-1995*, Flensborg.
- Flensborg Avis (Torsdag 4. maj 1995): *Dansk Skoleforening 75 år*, Flensborg.
- Hattesen, Anni Bøgh (1988): *Die dänische Sprache im Unterricht der Grundschulen in Sydslesvig, Schleswig-Holstein, Bundesrepublik Deutschland*, Fryske Akademy/EMU-projekt, Ljouwert/Leeuwarden.
- Hattesen, Anni Bøgh (1995): *Dänische Schulen in Südschleswig*. I: Danische Bildungsarbeit in Südschleswig, Zeitschrift für Erziehung und Wissenschaft in Schleswig-Holstein, 49. Jahrgang, Kiel, Dezember 1995.
- Hansen, Bernhard (red.) (1945): *I Fædres Spor*, Jul. Gjellerups Forlag, København.
- Hansen, Bernhard (1956): *Das Schulwesen der dänischen Minderheit in Südschleswig*. I Grenzfriedenshefte 3, 1956, p. 19-35, Flensborg.
- Kochansky, G. & Bodenstein, E. (1988): *Bildungseinrichtungen nördlich und südlich der Grenze*. Institut für Regionale Forschung und Information, Flensborg.
- Noack, J. P. (1991): *Det sydslesvigske grænsespørgsmål 1945-47, I og II*, Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa.
- Rerup, Lorenz (1969): *Grænsen. Fra grænsekamp til sameksistens*, Det udenrigspolitiske Selskab/Det danske Forlag/Albertslund.
- Rerup, Lorenz (1982): *Slesvig og Holsten efter 1830*, Danmarks historie, Politikens Forlag, København.